

Katarzyna Miszczak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**POLITYKA ROZWOJU OPARTA NA KLASTRACH
W PRZESTRZENI KREATYWNYCH AGLOMERACJI**

Streszczenie: W ostatnich latach zauważa się nowe tendencje zachodzące w procesach rozwoju przestrzeni społeczno-gospodarczej poszczególnych krajów. Istotną rolę zaczynają odgrywać duże ośrodki osadnicze określone mianem aglomeracji, rozwijane zgodnie z polityką innowacyjną Unii Europejskiej na bazie wiedzy oraz ukierunkowane na kreatywne działania globalne. Ponadto kształtowany jest nowy typ społeczeństwa otwartego na zmiany, które są rezultatem procesów innowacyjnych realizowanych w ramach uczącej się organizacji sieciowej. Wszystkie te działania prowadzone są na podstawie zasad polityki bazującej na klastrach. Efektywnie i konsekwentnie wdrażana polityka klastrowa prowadzi do przekształcania się klastrów w regionalne (lokalne) systemy innowacji, które wpływają na wzrost konkurencyjności aglomeracji miejskich.

Obecnie świat znajduje się w stanie, w którym wszystkie kraje, regiony i miasta nie tylko wywierają wpływ na siebie, lecz także są od siebie nawzajem uzależnione. Wzajemne oddziaływania i zależności między poszczególnymi jednostkami osadniczymi istniały od dawna, następowało bowiem przenikanie się krajowych i międzynarodowych problemów. Charakterystyczną cechą współczesnego stanu jest jednak niebywałe nasilenie się tych zjawisk. Wraz z tym wzrosła świadomość ich istnienia i przekonanie, że trzeba je uwzględnić w praktycznym działaniu [Domański 2000b, s. 168].

Komplikujące się powiązania i zależności w życiu społeczno-gospodarczym w skali miast, regionów, krajów, kontynentów i świata stały się dla nauki impulsem do poszukiwania nowych ujęć, odpowiadających złożonej naturze problemów. Rozpowszechniło się przekonanie o konieczności całościowego (holistycznego) ujmowania problemów, polegającego na uwzględnieniu wszystkich ich aspektów we wzajemnym powiązaniu.

Równocześnie jednym z widocznych nowych procesów zachodzących w ostatnich latach w systemach społeczno-gospodarczych krajów jest rozwój tzw. struktur i powiązań sieciowych. Uznaje się, że silna i szeroko rozbudowana sieć powiązań wewnętrznych i zewnętrznych miasta-regionu jest jednym z trzech najważniejszych

czynników warunkujących jego międzynarodową konkurencyjność (obok infrastruktury, zwłaszcza intelektualnej, wpływającej na rozwój gospodarki opartej na wiedzy oraz społeczeństwa informacyjnego). Szczególne znaczenie ma kształtowanie się struktur sieciowych w gospodarce – uważane jest za jeden z najbardziej dynamicznych i widocznych obecnie procesów na świecie. Tworzenie i wspieranie takich powiązań pomiędzy firmami w regionie jest w krajach europejskich stosowane jako instrument wspierania regionalnego rozwoju gospodarczego. Sieci współpracy rozwijają się również w tzw. otoczeniu biznesu – za tego typu uznaje się m.in. sieci wspierania rozwoju przedsiębiorstw i wymiany informacji gospodarczych organizowane przez Komisję Europejską. Rozpatrując opisywane sieci jako miejsca w przestrzeni, gdzie następuje proces rozchodzenia się innowacji [Domański 2000a, s. 57], należy wskazać szczególnie istotny fakt tworzenia się w tych sieciach tzw. skupisk – gron (*clusters*)¹. We Francji używa się określenia „lokalny system produkcyjny” (*systeme productif local*), we Włoszech zaś „okręg uprzemysłowiony” (*districto industriale*). Wszystkie te terminy oznaczają z grubsza to samo: „geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń branżowych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale także współpracujących” [Porter 2001, s. 246]. Inaczej można je nazwać przestrzennymi sieciami gospodarczymi.

Warto podkreślić, iż w strukturach światowego systemu podstawą konkurencyjności nie jest już tradycyjna efektywność lokacyjna, lecz jednocześnie rozstrzygająca efektywność adaptacyjna, której przesłanką i wyznacznikiem są różnorodne – pośrednie między rynkiem a hierarchią – formy koordynacji działań, zwane ogólnie sieciami. Przykładem takich powiązań sieciowych są m.in.: *joint ventures*, montaż finansowy, partnerstwo publiczno-prywatne, dystrykty przemysłowe, konsorcja badawcze, franchising itp. Tym samym regionalna restrukturyzacja i rozwój regionalny zależą przede wszystkim od układów koordynacji działań zbiorowych na wszystkich poziomach terytorialnych oraz od warunkującego ich formowanie się sposobu funkcjonowania państwa.

Christallerowska struktura osadnicza, składająca się z hierarchicznych elementów, takich jak: wioska, miasteczko, miasto, aglomeracja miejska, oparta na potencjale demograficznym oraz sposobie składowania zapasów i ich dystrybucji, odchodzi w przeszłość [Jałowiecki 1999, s. 29]. Jest zastępowana przez sieć przepływów, której węzłami stają się główne ośrodki miejskie – aglomeracje. Dotychczasowa struktura osadnicza domykała się w obrębie terytorium narodowego, natomiast obecnie sieć ta przekracza granice państw, rozciągając się na znacznych obszarach Europy.

Przekonującym rozwinięciem powyższego wydaje się wprowadzenie pojęcia miast sieciowych (*network cities*), rozumianych jako szczególnie innowacyjny, kreatywny

¹ W literaturze polskiej zamiennie używa się pojęcia „grono” i pojęcia „klaster” dosłownie przejętego z języka angielskiego. W dalszej części opracowania autorka również stosuje oba te terminy jako tożsame.

podzbiór policentrycznych aglomeracji miejskich [Grzeszczak 1999, s. 27-28]. Miasta sieciowe, odpowiednie dla sieciowego modelu polaryzacji, można sobie wyobrazić jako złożone sieci wielośrodkowych miast korytarzowych (*corridor cities*), charakterystycznych dla osiowego modelu polaryzacji. Zdaniem D.F. Battena mamy obecnie do czynienia z szachownicą kreatywnych aglomeracji miejskich, rozwijających się w pewnych kluczowych lokalizacjach oferujących unikatową kombinację cech: wysoki stopień dostępności do świata zewnętrznego, rozwiniętą infrastrukturę placówek badawczo-rozwojowych i wyższych uczelni, atrakcyjne, zróżnicowane kulturowo środowisko, elastyczną i twórczą siłę roboczą, dynamiczną wizję przyszłości. Większość najbardziej kreatywnych regionów miejskich Europy dzisiejszej doby to układy korytarzowo-sieciowe, takie jak: Londyn-Cambridge, Randstad Holland, Bonn-Düsseldorf-Kolonia, Sztokholm-Uppsala, Bruksela-Leuven-Gandawa, Frankfurt-Moguncja-Giessen, Heidelberg-Karlsruhe-Stuttgart. Powiązania regionów miejskich można przedstawić w postaci kilku typów:

- a) sieć komplementarna (centra specjalizacji uzupełniają się nawzajem – Ransstadt w Holandii),
- b) sieć synergii (skupienie instytucji finansowych),
- c) sieć współpracy skierowana na innowacje.

Ponadto znaczenie sieci uwidacznia się w wielu poziomach współdziałania, zarówno firm lub organizacji, jak i na płaszczyźnie geograficznej (państwa, regiony, miasta), i wynika z nich. Szczególnie regiony i aglomeracje spostrzegły, że mają o wiele większe szanse na zbudowanie i intensywny rozwój konkurencyjnych struktur dyssypatywnych, posiadających lepszą zdolność przyswajania i dyfuzji innowacji, tworzenia większych nadwyżek ekonomicznych i na ich podstawie przyspieszenia rozwoju w swojej przestrzeni funkcjonowania, jednocząc się i tworząc powiązania sieciowe. Sieci są również niezwykle ważne w przypadku innowacji, gdy cykle życia poszczególnych produktów są krótkie i coraz bardziej skracane wymogami konsumentów. Uczestnictwo w sieci umożliwia firmom, jak również innym podmiotom, np. aglomeracjom, koncentrację na podstawowych zadaniach i zapewnia dostęp do źródeł specyficznej wiedzy *know-how*², technologii, środków finansowych, produktów czy do rynku.

² Ze względu na przekazywane treści, sposób ich przedstawiania i możliwość wykorzystania w teorii zarządzania wiedzę dzieli się na cztery grupy (komponenty), takie jak: wiedza typu *know-what*, czyli wiedza o faktach przedstawianych na ogół w formie liczb, zestawień i raportów, wiedza ma tu w zasadzie charakter informacji; wiedza typu *know-why*, która ma charakter wiedzy naukowej o zasadach i prawidłowościach zjawisk. Ten rodzaj wiedzy leży u podstaw postępu technicznego i technologicznego, udoskonalania produktów i procesów produkcyjnych w różnych dziedzinach gospodarki. Powstaje ona głównie w uczelniach, instytucjach, innowacyjnych placówkach badawczo-naukowych i laboratoriach; wiedza typu *know-how*, dotycząca umiejętności i zdolności do wykonywania różnych działań, tworzona jest głównie przez edukację. Może mieć formę wiedzy naukowej, technicznej i organizacyjnej. Rozprzestrzenia się przez system gromadzenia i udostępniania, przez wewnętrzne i zewnętrzne systemy i sieci komunikacji; wiedza *know-who*, czyli wiedza o tym, kto ma zdolności i umiejętności w określonej dziedzinie i sposób dostępu do różnych źródeł wiedzy. Ma istotne znaczenie dla pracy menedżerów i skuteczności bieżącego zarządzania organizacją.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż państwu przypada podwójna rola: katalizatora rozwoju i podmiotu stawiającego wyzwania. Oznacza to po pierwsze – prowadzenie odpowiedniej, efektywnej polityki makroekonomicznej i liberalnej polityki handlowej, po drugie – tworzenie środowiska sprzyjającego zdobywaniu przez podmioty działające na danym obszarze przewagi konkurencyjnej (zob. szerzej [Furmankiewicz 2002, s. 149-160]). Zdaniem M. Portera władze państwowe (samorządowe), uwzględniając reguły obowiązujące w organizacji sieciowej i chcąc przyczynić się do poprawy konkurencyjności gron funkcjonujących w poszczególnych jednostkach terytorialnych (szczególnie w regionach i aglomeracjach), powinny (por. [Porter 2001, s. 247 i 308]):

- prowadzić politykę regionalną (lokalną) wspierającą rozwój istniejących klastrów, przy jednoczesnym braku faworyzowania konkretnego obszaru;
- nie dążyć do tworzenia nowych gron, gdy wymaga to gigantycznych inwestycji publicznych i nie gwarantuje pewności co do samodzielnego i długofalowego rozwoju;
- odnosić się do całej aglomeracji (regionu), a nie pojedynczych sektorów lub firm, ze szczególnym uwzględnieniem działań ukierunkowanych na wspieranie rozwoju instytucji naukowych, badawczych i szkoleniowych;
- budować sieci współpracy między różnego typu instytucjami i stowarzyszeniami, począwszy od gromadzenia wyspecjalizowanych kooperantów i usługodawców, przez włączanie do polityki lokalnej (regionalnej) stowarzyszenia przedsiębiorców, związków zawodowych i innych organizacji społecznych;
- rozbudowywać infrastrukturę techniczną aglomeracji (regionu);
- stymulować popyt przez zamówienia publiczne; podnosić konkurencyjność w gronie działającym na terytorium metropolii-regionu przez stwarzanie korzystnych warunków dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych;
- aktywnie promować region miejski i wspierać rozwój eksportu.

Wszystkie te działania administracji publicznej pozwalają na sformułowanie i wprowadzenie w życie koncepcji polityki rozwoju opartej na klastrach. Realizacja tej polityki wymaga dalekowzroczności i cierpliwości, a konsekwentnie wdrażana może prowadzić do przekształcenia się klastrów w regionalne (lokalne) systemy innowacji, charakteryzujące się efektywną absorpcją i tworzeniem innowacji procesowych, produktowych i organizacyjnych³. Również horyzontalność i kompleksowość rozwiązań na wysokich szczeblach agregacji (szczeblu supranarodowym

³ Polityka ta może wyłonić się z inicjatywy odgórnej, tzn. być skutkiem działań podjętych przez władze publiczne czy samorządowe, względnie być efektem inicjatyw oddolnych, czyli wynikać z oddolnej mobilizacji środowisk branżowych. W praktyce gospodarczej mamy zwykle do czynienia ze współlistnieniem obydwu podejść – oddolnego i odgórnego. Polityka skierowana na wspieranie klastrów w krajach OECD formułowana jest obecnie na wszystkich szczeblach władzy – od lokalnego (w tym również w ramach gmin miejskich oraz aglomeracji), przez regionalny, centralny aż po szczebel supranarodowy (np. inicjatywy Unii Europejskiej czy OECD). Zob. szerzej [Brodzicki, Szultka 2002].

czy narodowym), a z drugiej strony decentralizacja szczegółowych rozwiązań dostosowanych do specyfiki danego grona, powinny cechować ten rodzaj polityki. Jednak należy zauważyć, iż wypracowanie konkretnych i uniwersalnych rekomendacji dla działań podejmowanych w ramach omawianej polityki nie jest możliwe, gdyż nie godzi się z duchem koncepcji klastra. Grono rozwija się bowiem na podstawie przewagi konkurencyjnej (różnej nawet dla gron działających w tych samych branżach gospodarki) bazującej na uwarunkowaniach lokalnych lub regionalnych. Stąd władze publiczne powinny wstrzymać się od sztucznego kreowania klastrów od podstaw. Należy wspierać rozwój tych skupisk wyspecjalizowanych działalności, które opierają się na już istniejącym potencjale. Rozwój systemu produkcji typu sieciowego wymaga rozbudowanego partnerstwa publiczno-prywatnego, w którym liderem powinien być czynnik prywatny, natomiast czynnik publiczny powinien spełniać funkcję katalizatora rozwoju. Przykładami tego rodzaju systemu produkcji na świecie są: Silicon Valley⁴, klastr obuwniczy we Włoszech, kalifornijski klastr win, klastr technologii informatycznych w Cambridge, szwedzkie Telecom City, Technopolie Austin i Cambridge. W Polsce natomiast charakterystyczne grona to: grono poligraficzne w Warszawie, *quasi*-klastr automatyki przemysłowej w Gdańsku czy grono meblarskie w regionie łódzkim.

Jednak, jak w każdej dziedzinie nauki, nie ma uniwersalnych, ponadczasowych rozwiązań, również koncepcja sieci gospodarczych (klastrów) nie w każdym warunkach może przynosić korzystne rezultaty. Zbyt wiele współzawodnictwa może okazać się destrukcyjne, tak samo zresztą jak zbyt ścisła kooperacja prowadzi do formowania się karteli. Jak pokazują bowiem badania przepływów transportowych między miastami europejskimi, mimo procesów ich umiędzynarodowienia, polaryzacja w skali terytorium narodowego odgrywa jeszcze istotną rolę. Wejście do sieci międzynarodowych dokonuje się wciąż, najczęściej przez miasto-stolicę, czyli aglomerację. Wymiana horyzontalna (transport lotniczy) między wielkimi platformami (*plaque tournant*), jakimi są: Paryż, Londyn, Frankfurt, Amsterdam, Genewa, rośnie szybciej niż między innymi jednostkami terytorialnymi. To wszystko powoduje, że zanika piramidalna forma relacji. Na przykład miasta śródziemnomorskie, a szczególnie Nicea, omijają Marsylię w swoich kontaktach z Paryżem, Lille zaś, silny ośrodek w słabym regionie, cechuje się niewielkimi relacjami z otoczeniem, bardzo wyraźnymi natomiast z Paryżem. Owe wnioski stanowią argument potwierdzający tezę, iż kreatywne aglomeracje stają się węzłami globalnych połączeń sieciowych. Przy czym powiązania te mogą mieć różny charakter:

- sieci komplementarnej (centra specjalizacji uzupełniają się nawzajem – Rastadt w Holandii);

⁴ Należy podkreślić, że w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej już w końcu lat 20. uważano potężną dynamikę rozwoju okręgów przemysłowych, gdzie geograficznie skoncentrowane grupy firm, dużych i małych, przez wszechstronną kooperację rozwinęły potencjał zdolny do konkurencji międzynarodowej, bazując na zasobach lokalnych.

- sieci synergii (skupienie instytucji finansowych);
- sieci współpracy skierowanej na innowacje.

I choć wspomniane rodzaje kooperacji mogą mieć wymiar regionalny, krajowy czy europejski, to istnieją oczywiście powiązania, które funkcjonują w skali światowej. Przykładem takiej formy jest koncentracja przepływów finansowych, gdzie największe giełdy na świecie: nowojorska, tokijska i londyńska obsługują ponad dwie trzecie światowych transakcji. Koncentracja jest również widoczna w przypadku przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Według danych ONZ wśród 37 000 międzynarodowych korporacji sto największych realizuje trzy czwarte obrotów wszystkich tych firm.

Nie jest także prawdą dość rozpowszechniony pogląd, że międzynarodowy strumień inwestycji kieruje się do krajów lub regionów, gdzie koszt siły roboczej jest najniższy, przeciwnie napływa on głównie do najbogatszych państw, a w tych krajach do największych metropolii [Veltz 1997, s. 63-64].

Należy również podkreślić, iż sieci, obok drogi podaźowej, popytowej i budowy infrastruktury, stanowią jedną z grup typów programów dyfuzji innowacji. Stosowane są w miastach-regionach, gdzie istnieje wiele instytucji tworzących, dostarczających i stosujących zaawansowane technologie. Sieciowy charakter procesu dyfuzji innowacji wymaga rozwoju infrastruktury biznesowej oraz kładzie nacisk na partnerstwo w celu ułatwienia przepływu informacji. Mianowicie np. regionalny system w Danii, noszący nazwę Centrów Innowacji ICNs (*Innovation Centres*), pełni funkcję pośrednika między przedsiębiorstwami i instytucjami badawczo-naukowymi zarówno publicznymi, jak i prywatnymi. ICN występuje jako doradca i kieruje firmy do publicznych lub prywatnych instytutów badawczych oraz prywatnych konsultantów. W ten sposób Centra Innowacji, rozwijając poziome i pionowe połączenia sieciowe, usprawniające dyfuzję technologii na poziomie regionalnym i lokalnym, realizują politykę rozwoju opartą na klastrach. Ponadto, przestrzegając opisanych wcześniej zasad polityki klastrowej, ICNs sprzyjają tworzeniu sieci innowacyjnych, które mają swoistą formę zorganizowanych relacji między partnerami procesu innowacyjnego oraz które poprzez swoje trwanie, a zarazem otwartość, uruchamiają proces indywidualnego i zbiorowego uczenia się, czego ostatecznym wyrazem jest efekt synergii, w znacznym stopniu warunkujący kreatywny rozwój danej jednostki osadniczej (np. aglomeracji) [Pietrzyk 1996, s. 13].

Na podstawie powyższych spostrzeżeń można stwierdzić, iż polityka oparta na klastrach w sposób bezpośredni bądź pośredni determinuje współczesny rozwój kreatywnych aglomeracji. Wspieranie ogólnej i wyspecjalizowanej, tzn. dostosowanej do specyficznych uwarunkowań rozwoju danego grona, infrastruktury, organizowanie programów oświatowych i szkoleniowych, wspieranie prac badawczo-rozwojowych na uczelniach nad technologiami bezpośrednio bądź pośrednio związanymi z obszarem funkcjonowania klastra to główne drogowskazy dla działań podejmowanych przez podmioty administracji samorządowej, które chcą sprostać

wymogom dzisiejszej konkurencji. Wraz z podmiotami prywatnymi powinny one również organizować i współfinansować forum spotkań uczestników sieci, promować działania w ramach grona i zachęcać do nich w celu przyciągnięcia innych kluczowych graczy, dostawców i usługodawców oraz tworzyć zinstytucjonalizowane formy wsparcia w postaci parków technologicznych lub przemysłowych nastawionych na potrzeby klastra.

W krajach wysoko rozwiniętych działania takie są już od dawna podejmowane i przynoszą korzystne rezultaty (zob. szerzej: [Walts 1996, s. 1-10]). Przykładem może być chociażby Japonia, gdzie sprawne działanie klastrów opiera się zasadniczo na istnieniu dużych grup, tzw. *keiretsu*, które stanowią luźno powiązane, zazwyczaj współwłasnością udziałów, zgrupowania firm. W centrum każdego *keiretsu* znajduje się bank. Powiązania te mają znaczenie głównie jako więzi umożliwiające konsultacje, co stymuluje powstawanie gron – wpływ ugrupowania czy głównego banku jest niewielki na strategiczne czy taktyczne decyzje poszczególnych firm. Ponadto ważna jest bliskość geograficzna oraz osobiste powiązania. Ta pierwsza determinanta powoduje, iż najwięcej klastrów powstaje w dużych aglomeracjach. Druga wynika z faktu, że Japończycy zazwyczaj długo podtrzymują relacje z osobami z tej samej klasy, ze szkoły lub uniwersytetu. To kreuje sieć wymiany wiedzy między powiązаныmi firmami. Źródłem wymiany informacji i wiedzy technicznej są również stowarzyszenia handlowe firm często wspierane przez rząd.

We Włoszech natomiast mechanizm funkcjonowania klastrów jest nieco odmienny, ale przynosi podobny skutek. Najważniejsze powiązania między firmami mają tam źródło zazwyczaj w związkach rodzinnych i *quasi*-rodzinnych. Włoskie rodzaje przemysłu są zazwyczaj skoncentrowane geograficznie – większość znajduje się w jednym regionie lub dwóch regionach. W Szwajcarii istotnym spoiwem gron jest obowiązkowa służba wojskowa, która potem przekłada się na długotrwałe powiązania. W Szwecji z kolei mechanizm ten napędzają instytucje finansowe oraz powiązania menedżerów, a w Niemczech ważną rolę w kształtowaniu przestrzennych sieci gospodarczych odgrywają banki.

Gospodarka sieciowa jest odpowiednim i może być bardzo efektywnym instrumentem polityki gospodarczej metropolii bądź regionu. Gospodarka tych jednostek przestrzennych wykazuje pogłębiającą się fragmentaryzację. Harmonizacja zróżnicowanych działalności może im przynieść znaczne efekty synergiczne. Sieci stanowią także istotny instrument polityki ekonomicznej, zwłaszcza wtedy, gdy władze miejskie lub regionalne przechodzą od działalności polegającej na dostarczaniu usług miejskich do tworzenia sposobności dla różnych grup interesów. Procesy usieciowienia powodują przejście od miejsc do przestrzeni. Gospodarka sieciowa funkcjonująca w nowym królestwie wielowymiarowych przestrzeni ma w związku z tym następujące własności [Teubal, Yinnon, Zuscovitch 1995, s. 381-392]: odmienny sens wielkości, żywiołową zdolność do tworzenia skupisk, równość uczestników, reintermediację sprzyjającą budowie gospodarki opartej na wiedzy.

Należy przy tym zauważyć, że w sieciach proces dyfuzji innowacji ulega dynamizacji, czego efektem są tzw. sieci innowatorów⁵, w których ważne jest występowanie, oprócz skodyfikowanych formalnie norm i specyfikacji działalności, powiązań nieformalnych porównywalnych i bazujących na tzw. cichej/ukrytej wiedzy (*tacit knowledge*) [Freeman 1991, s. 499-514] poszczególnych firm. Wysoko specjalizacyjna wiedza nie jest dostępna bezpośrednio na rynku albo koszty jej pozyskania są ogromne, dlatego jedynym możliwym sposobem nabycia tejże wiedzy jest przystąpienie do sieci. Fakt ten w praktyce powoduje, że funkcjonowanie sieci jest mniej kosztowne niż np. nabywanie wiedzy i umiejętności na zewnątrz, m.in. przez nabywanie jej w formie bezpośredniej (np. zakup licencji lub patentu) czy pośredniej (np. zatrudnianie konsultantów czy doradców z zewnątrz).

Można wysnuć wniosek, iż w niedalekiej przyszłości każdy podmiot funkcjonujący w przestrzeni społeczno-ekonomicznej będzie podlegał, o ile już nie podlega, logice sieci, która nie cofa się, nie zanika z czasem, lecz wręcz przeciwnie – rozrasta się na nowe obszary. Polityka rozwoju oparta na klastrach nie jest bowiem jedynie przemijającą modą w debatach teoretycznych, a nową dziedziną polityki gospodarczej, która wyraża tendencje wynikające ze wzrastającej różnorodności i efektywności w gospodarce (zob. szerzej [Gruchman 2000, s. 117]). Dodatkowo przez swoje cechy umożliwi ekspansję partnerów na powiększonym przez nią obszarze działania, zmniejszy ryzyko, dzieląc je pomiędzy poszczególne przedsiębiorstwa, co może zapobiec bankructwu pojedynczych, przeżywających trudności firm, rozwija i dynamizuje procesy wzajemnego uczenia się podmiotów powiązanych długotrwałymi więzami kooperacyjnymi oraz sprzyja partnerstwu publiczno-prywatnemu, które przynosi korzystne efekty w wielu aglomeracjach [Domański 1997, s. 95].

Jednak, jak słusznie zauważa A. Windhoff-Heritier [1993], w polityce sieciowej powinny brać udział nie tylko podmioty prywatne, ale również państwowe. Dotyczy to jednostek, grup, organizacji albo instytucji, których zasadniczym, wyróżniającym czynnikiem jest interakcja – wzajemne oddziaływanie w dziedzinie określonej polityki albo projektów. Mogą to być organizacje oficjalnie, administracyjnie usankcjonowane albo też nie. Najważniejsze jednak, aby została zachowana i była pogłębiana stabilność sieci, która pochodzi z potwierdzenia zaufania i wiarygodności, ustalenia reputacji i norm zwyczajowych przestrzeganych przez członków. Powodem popierania sieci jest fakt, że jej członkowie mają bezpośredni lub pośredni dostęp do środków pieniężnych i wpływ na wdrażanie projektów, które uważają za ważne dla jednostki, lub, co istotniejsze, dla zbiorowości. Z drugiej strony podmioty sieci potrzebują się nawzajem, ponieważ wewnątrz ich własnego układu instytucjonalnego (np. firmy, uniwersytetu, agencji rządowej) nie mogą uzyskać potrzebnych im środków do wykonania projektu, który miałby się stać

⁵ W. Stöhr trafnie opisuje gospodarkę współczesnej Japonii jako „nic oprócz sieci innowatorów” (*nothing but networks of innovators*).

wprowadzaną w życie polityką. Stąd muszą angażować się w kontakty z innymi. Formowanie i rozprzestrzenianie się przestrzennych sieci gospodarczych jest efektem aktywnej transformacji całego środowiska miejskiego i zrozumienia przez nie korzyści, jakie może przynieść wzajemna współpraca, szczególnie w dziedzinie wykorzystywania nowych technologii [Brown 1968]. Najcenniejszymi technologiami we współczesnej przestrzeni są i będą te, które poszerzają, wzmacniają, doskonalą i rozwijają wszelkiego rodzaju nowe relacje o charakterze niematerialnym, czyli m.in. poziome powiązania w formie sieci gospodarczych. Szczególnie w dobie postępującej globalizacji, internacjonalizacji i integracji rozbudowane sieci współpracy formują się i dynamicznie rozwijają wewnątrz poszczególnych miast-regionów oraz pomiędzy nimi, określając jednocześnie specyfikę i strukturę ich gospodarki. Zaobserwowano również, że przez odpowiednią politykę rozwoju opartą na klastrach państwo może stymulować powstawanie gron i ograniczać negatywne skutki procesu polaryzacji w skali aglomeracji czy regionu oraz efektywnie budować gospodarkę opartą na wiedzy i sprzyjać rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.

Literatura

- Brodzicki T., Szultka S., *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, „Organizacja i Kierowanie” nr 4 (110), Warszawa 2002.
- Brown L.M., *Diffusion Dynamics. A Review and Revision of the Quantitative Theory of the Spatial Diffusion of Innovation*, *Lund Studies in Geography*, Ser. B. Human Geography, vol. 29, C.W.K. Gleerup, Lund 1968.
- Domański R., *Miasto innowacyjne*, Studia Tom CIX, Wyd. PWN, Warszawa 2000a.
- Domański R., *Przestrzenna transformacja gospodarki*, Wyd. PWN, Warszawa 1997.
- Domański R., *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*, Wyd. PWN, Warszawa-Poznań 2000b.
- Freeman C., *Network of Innovators: a Synthesis of Research Issues*, „Research Policy” 1991 nr 20(5).
- Furmankiewicz M., *The Effects of Cooperation between Territorial Self-Governments in Local and Regional Associations in Poland*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Współczesne procesy transformacji w układach lokalnych i regionalnych w Polsce*, red. B. Namysłak, R. Kozieł, z. VII, Wyd. Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
- Gruchman B., *Geneza innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, [w:] *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, red. M. Klamut, L. Cybulski, AE, Wrocław 2000.
- Grzeszczak J., *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*, Prace Geograficzne nr 173, Wyd. PAN, Wrocław 1999.
- Jałowiecki B., *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej*, [w:] *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, red. J. Kołodziejki, T. Parteka, Wyd. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, nr 186, Warszawa 1999.
- Pietrzyk I., *Rekonwersja gospodarki regionalnej w świetle nowych koncepcji rozwoju regionalnego*, [w:] *Rozwój i restrukturyzacja gospodarki regionalnej*, AE, Kraków 1996.

- Porter M.E., *Porter o konkurencji*, Wyd. PWE, Warszawa 2001.
- Teubal M., Yinnon T., Zuscovitch E., *Networks and Market Creation*, „Research Policy” 1995 nr 20/5.
- Veltz P., *Mondialisation, Villes et Territoires*, PUF, Paris 1997.
- Walts M.J., *State of Cluster – Based Economic Development in Arizona*, [w:] *Global Networking of Regional Optics Clusters*, red. R. Breault, The International Society for Optical Engineering Denver, Kolorado 1996.
- Windhoff-Heritier A., *Policy Network Analysis: a Tool for Comparative Political Research*, [w:] *Comparative Politics: New Directions in Theory and Method*, red. H. Keman, Amsterdam VUP 1993.

POLICY OF DEVELOPMENT BASED ON CLUSTERS IN SPACE OF CREATIVE AGGLOMERATIONS

Summary: New trends in the processes of development of social and economic space of some countries have been noticed in last years. Big settling centres called agglomerations begin to play an important role. According to innovative policy of the European Union big cities are developed on knowledge base and they are directed on global, creative operations. Moreover, a new type of society opened on changes is formed. These changes are the result of innovative processes realized within a learning organization of networks.

It should be stressed that all above mentioned activities are carried on in accordance with the rules of policy based on clusters. Effectively and consequently initiated clusters' policy causes that clusters are transformed into regional (local) innovative systems which positively affect the growth of competitiveness of urban agglomerations. As a reason of the elaboration's limited size presented matters, opinions and conclusions are presented in a synthetic form.